

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015; 12(177): 49-54

JEL Q180

УДК 338.439

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/177-12/6>Г. Прунцева, канд. екон. наук
Голова ГО "Інституціональні реформи", Київ

АНАЛІЗ ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

У статті проаналізовано основні проблеми розвитку аграрної сфери економіки. Проаналізовано основні чинники впливу на забезпечення продовольчої безпеки країни. Представлено класифікаційні ознаки чинників впливу на забезпечення продовольчої безпеки країни. Запропоновано напрями розвитку аграрної сфери в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни.

Ключові слова: економічна політика, аграрний сектор економіки, продовольча безпека.

Вступ. Існуючі напрями розвитку аграрної сфери в контексті забезпечення продовольчої безпеки зумовлені основними потребами населення в життєво-необхідних продуктах харчування, демографічними процесами в економіці, соціально-економічним станом розвитку країни, глобалізаційними тенденціями в світовому господарстві. Вплив негативних факторів зовнішнього середовища обумовлює необхідність в удосконаленні існуючого механізму забезпечення продовольчої безпеки, розробки інноваційних інструментів підвищення ефективності функціонування аграрної сфери економіки та моделювання стратегічних напрямків розвитку аграрної сфери відповідно до сучасних вимог світового ринку. Необхідність забезпечення ефективності реалізації стратегічних напрямів розвитку аграрної сфери із відповідним забезпеченням продовольчої безпеки країни в сучасних умовах господарювання обумовлює актуальність досліджуваної тематики. Метою статті є виокремлення та аналіз чинників розвитку аграрної сфери в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни з визначенням відповідних класифікаційних ознак та формулюванням рекомендацій щодо напрямів розвитку аграрної сфери в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни.

Огляд літератури. Проблемам пошуку напрямів розвитку аграрної сфери присвячували свої праці видатні українські вчені П. Саблук, В. Власов, О. Білорус, О. Гойчук, Н. Данік, Н. Буга, Н. Клима, С. Бляшук. П. Саблук, В. Власов, О. Білорус зазначають, що ключовими характеристиками продовольчої безпеки є: доступність, можливість, сталість і використання продовольства, які багато в чому залежать не тільки від зростання виробництва аграрної продукції, а й від торговельної політики [10, с. 3]. Н. Данік зазначає, що важливість аграрного сектору економіки обумовлюється об'єктивною реальністю – існуванням потреб людей в продуктах харчування і продуктах першої необхідності. До основних проблем розвитку аграрного сектору економіки Н. Данік відносить наступні чинники: відсутність достатнього рівня наукового обґрунтування економічних реформ і надмірну заполітизованість процесу їх реалізації, нерегульовану державою лібералізацію цін внаслідок чого штучно втрачає купівельну спроможність не тільки сільськогосподарське виробництво, а й населення, потужний вплив на ринок продукції АПК економіки сусідніх європейських держав, що знижує конкурентоздатність вітчизняного виробника на внутрішньому ринку [5]. Н. Буга існуючі проблеми аграрного сектора економіки поділяє на проблеми національного рівня, проблеми регіонального рівня та проблеми суб'єктів господарювання. До проблем національного рівня Н. Буга відносить наступні проблеми: виснаженість чорноземів та зменшення родючості земель, низький рівень інвестування у розвиток аграрного сектору тощо. До проблем регіонального рівня Н. Буга відносить наступні

негативні фактори впливу на можливість розвитку аграрної сфери в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни: зменшення кількості сіл і селищ міського типу, неналежні умови життя сільських мешканців, занепад соціальної інфраструктури сіл, погіршення демографічної ситуації, "старіння" кадрів, що здійснюють сільськогосподарську діяльність тощо. До проблем суб'єктів господарювання Н. Буга відносить наступні проблеми: низька конкурентоспроможність продукції на зовнішніх ринках, невідповідність її міжнародним стандартам якості, низька ефективність підприємств, зношена та примітивна технологічна база, високі ціни на пальне, тощо [1, с. 69]. Таким чином, важливість аграрного сектору економіки обумовлюється об'єктивною реальністю – існуванням потреб людей в продуктах харчування, а функціонування аграрного сектору економіки піддається впливу негативних чинників зовнішнього середовища, що зумовлюють існування проблем розвитку аграрного сектору економіки.

Методологія дослідження. В роботі буде використуватись системний підхід до аналізу чинників впливу на систему продовольчої безпеки країни, діалектичний метод пізнання, сучасні концепції формування стратегічних напрямів розвитку аграрної сфери.

Основні результати. Діючі положення стратегічних напрямів розвитку аграрної сфери мають на меті вирішення основних завдань забезпечення продовольчої безпеки населення та основних проблем розвитку аграрного сектору економіки. Основні проблеми розвитку аграрного сектору економіки визначені у розпорядженні Кабінету Міністрів України "Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України до 2020р." від 17 жовтня 2013 р. № 806-р (далі – Стратегія розвитку аграрного сектору). До основних проблем аграрної сфери економіки, згідно із Стратегією розвитку аграрного сектору, відносяться наступні проблеми:

- нерівномірність розвитку різних форм господарювання (укладів) при послабленні позицій середньорозмірного виробника внаслідок створення для різних за розмірами та соціальним навантаженням економічних суб'єктів формально однакових, але не рівних умов господарювання;
- недостатність нормативно-правових засад та відсутність мотивації до кооперації та укрупнення дрібних сільськогосподарських виробників в рамках сільських громад, низька товарність виробництва продукції;
- нестабільні конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції та продовольства на зовнішньому ринках через не завершення процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності сільськогосподарської сировини та харчових продуктів;
- низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва;

• ризики збільшення виробничих витрат через зростання зношеності техніки, переважання використання застарілих технологій, при зростанні вартості невідновлювальних природних ресурсів в структурі собівартості;

- відсутність мотивації виробників до дотримання агроекологічних вимог виробництва;
- обмежена ємність внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції та продовольства;
- недостатня ефективність самоорганізації та саморегулювання ринку сільськогосподарської продукції та продовольства;
- незавершеність земельної реформи тощо [11].

Вирішення визначених проблем дозволить мінімізувати негативний вплив чинників зовнішнього середовища (інфляційних процесів в економіці, відсутність підтримки сільськогосподарського виробника в складних економіко-політичних умовах тощо) та забезпечити конкурентоздатність української продукції як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках.

Н. Клима та С. Бляшук виокремлюють наступні проблеми розвитку аграрного сектору економіки: недосконалість логістики зберігання, інфраструктури аграрного ринку і, як наслідок, значні втрати продукції; використання застарілого обладнання, техніки, що призводить до ризику збільшення виробничих витрат; неповна адаптованість вітчизняної продукції до умов міжнародного ринку, а також певна невідповідність вимогам щодо якості та безпечності сировини та харчових продуктів [7, с. 77].

Ми підтримуємо позицію авторів і вважаємо, що при розробці стратегічних напрямів розвитку аграрної сфери мають бути включені положення щодо усунення визначених негативних чинників. Необхідно зазначити, що визначені проблеми розвитку аграрного сектору економіки здійснюють негативний вплив на рівень продовольчої безпеки країни, оскільки через застосування вітчизняними підприємствами застарілої техніки та технологій виробництва сільськогосподарської продукції упо-

вільнюється темп виробництва життєво-необхідних для організму людини продуктів харчування та погіршується якість виробленої продукції, непроінформованість значної частини вітчизняних сільськогосподарських виробників про кон'юнктуру ринків та умови ведення бізнесу в галузі призводить до застосування невірних інструментів стратегічного розвитку, відсутність мотивації виробників до дотримання агроекологічних вимог виробництва призводить до погіршення якості ґрунтів та навколишнього середовища, що відображається на рентабельності виробництва, зменшення кількості сіл, селищ міського типу та неналежні умови життя сільських мешканців призводять до відсутності на сільськогосподарських підприємствах працівників належної кваліфікації.

Окрім вищезазначених негативних факторів впливу на рівень продовольчої безпеки основними загрозами продовольчій безпеці України є незбалансоване споживання продуктів харчування населенням; низький рівень споживання продуктів тваринного походження в енергетичному раціоні населення; висока частка витрат домогосподарств на продукти харчування у структурі їх загальних витрат; висока диференціація вартості харчування за соціальними групами; низька ємність внутрішнього ринку за окремими продуктами харчування; зростання цін на сільськогосподарську продукцію на внутрішньому ринку [12].

Однією із основних проблем забезпечення продовольчої безпеки є якість продовольства, яке постачається на споживчий ринок, особливо з огляду на те, що значні території України постраждали від різних техногенних забруднень. Зниження рівня продовольчого споживання в кількісному і якісному вимірах є однією з причин зменшення природного приросту населення, тривалості його життя, погіршення інших показників життєдіяльності населення як головної продуктивної сили. Визначені вище основні проблеми забезпечення продовольчої безпеки представлені у таблиці 1.

Таблиця 1. Основні проблеми продовольчої безпеки

Рівень	Проблеми
Суб'єкти господарювання	- низька конкурентоспроможність продукції на зовнішніх ринках, невідповідність її міжнародним стандартам якості; - низька ефективність підприємств; - зношена та примітивна технологічна база; - високі ціни на пальне, посівний матеріал, висока собівартість виробництва; - низька інноваційна активність підприємств тощо.
Регіональний рівень	- зменшення кількості сіл і селищ міського типу; - неналежні умови життя сільських мешканців; - занепад соціальної інфраструктури сіл; - погіршення демографічної ситуації; - відсутність кадрів, що здійснюють сільськогосподарську діяльність; - забрудненість земель; - низька інвестиційна привабливість регіонів тощо.
Національний рівень	- виснаженість чорноземів та зменшення родючості земель; - низький рівень інвестування у розвиток аграрного сектору; - зростання залежності від державних інвестицій; - недосконала нормативно-правова база; - відсутність науково-обґрунтованих економічних реформ, надмірна заполітизованість; - зростання обсягів імпортової продукції, незахищеність вітчизняних виробників; - відсутність необхідного рівня державної підтримки та стимулювання інноваційної та інвестиційної діяльності тощо.
Світовий рівень	- природні та політичні катаклізми; - громадянські війни; - неповноцінне харчування значної частини населення країн, що розвиваються, - нерівномірний розподіл існуючого в світі продовольства тощо.

Джерело: складено автором на основі даних [1], [5], [7], [11], [12]

Виходячи із визначених проблем розвитку аграрної сфери економіки можна виокремити основні чинники впливу на рівень забезпечення продовольчої безпеки

країни: світовий рівень (розподіл продовольства в світі, рівень харчування населення країн, що розвиваються, природні та політичні катаклізми, війни), національний

рівень (обсяги інвестування у розвиток аграрного сектору економіки, рівень державної підтримки, стимулювання інноваційної та інвестиційної діяльності тощо), регіональний рівень (рівень життя мешканців міст, сіл і селищ, демографічна ситуація, рівень інвестиційної привабливості регіонів тощо), суб'єкти господарювання (рівень технологічного оснащення виробників сільськогосподарської продукції, якість виробленої сільськогосподарської продукції, рівень собівартості продукції тощо).

На основі проведеного аналізу літературних джерел та діючих положень стратегічних напрямків розвитку можна зробити висновок, що існуючі проблеми розвитку аграрної сфери в контексті забезпечення продовольчої безпеки можна поділити на чотири основні рівні: проблеми суб'єктів господарювання, проблеми регіонального рівня, проблеми національного рівня та проблеми світового рівня. Наочне відображення основних рівнів проблем аграрної сфери економіки в контексті забезпечення продовольчої безпеки населення країни представлені на рисунку 1.

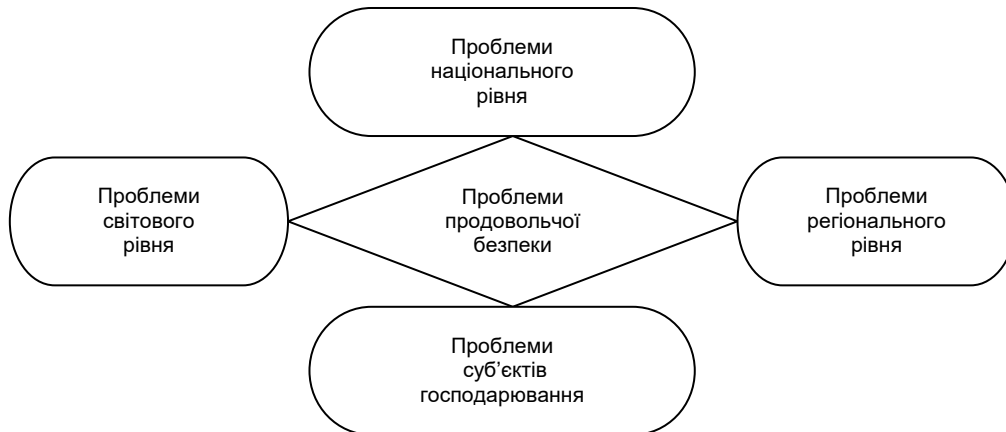

Рис. 1. Існуючі рівні проблем аграрної сфери економіки в контексті забезпечення продовольчої безпеки населення країни

Джерело: власні розробки

Б. Ковалюк зазначає, що на формування системи продовольчої безпеки впливають ряд негативних факторів. Їх потрібно розглядати в ракурсі факторів прямого впливу: економічна стагнація, природні катаклізми, військові дії. Їх негативний вплив при адекватній реакції з боку державних інститутів може бути нівельований. Такі виклики є проблемою національного масштабу, хоча потрібно зауважити, якщо країна відіграє значну роль на світовому продовольчому ринку, то наслідки відчутні в глобальному масштабі [8].

До факторів непрямого впливу Ковалюк Б.І. відносить демографічну ситуацію в світі, проблему зміни клімату внаслідок антропогенної діяльності, зменшення посівних площ за рахунок деградації орних земель та розширення людських поселень, тенденція до збільшення обсягів використання частини продовольства в промислових цілях. Слід зазначити, що фактори непрямого впливу мають глобальний характер. Вплив інститутів держави на них є обмеженим. А відтак, держава має формувати систему продовольчої безпеки країни з врахуванням даних обставин [8].

Б. Ковалюк виокремлює чинники за класифікаційною ознакою "напрями впливу". В існуючих літературних джерелах різні автори виокремлюють різноманітні класифікаційні ознаки чинників забезпечення продовольчої безпеки. О. Зеленська, С. Зеленський та Н. Алешугіна запропонували наступну класифікацію факторів продовольчої безпеки країни:

- за критерієм суб'єктивності: об'єктивні та суб'єктивні;
- за положенням щодо об'єкта впливу: зовнішні та внутрішні;
- за наслідками впливу: позитивні та негативні;
- за змістовною сутністю: природні, економічні, соціальні, політичні і управлінські, екологічні [6, с. 218].

За положенням щодо об'єкту впливу О. Зеленська, С. Зеленський та Н. Алешугіна виокремлюють зовнішні

та внутрішні фактори, що мають вплив на рівень забезпечення продовольчої безпеки в країні. Зовнішні фактори являють собою умови глобального характеру, дія яких обумовлена загальносвітовими тенденціями або параметрами загальнодержавного розвитку продовольчих систем. До зовнішніх факторів група авторів відносить наступні фактори:

- зовнішні фактори, що визначають продовольчу безпеку на національному рівні: військово-політична та соціально-економічна ситуація в світі, стан розвитку світового АПК; кон'юнктура світових продовольчих ринків, ринків енергоносіїв тощо; розвиненість світової торговельної і транспортної інфраструктури; вимоги укладених міжнародних і міждержавних угод та міжнародних організацій, членом яких є Україна; митна політика потенційних імпортерів продовольчої продукції тощо;

- зовнішні фактори, спільні для обох рівнів продовольчої безпеки: чисельність населення та його статевовікова структура; співвідношення сільського та міського населення; рівень доходів населення та їх диференціація; питома вага витрат домогосподарств на продукти харчування тощо;

- зовнішні фактори, що визначають продовольчу безпеку на регіональному рівні: рівень та динаміка ключових макроекономічних показників, загальноекономічна ситуація в країні; стабільність політичної ситуації в країні; ефективність бюджетної, податкової, митної, цінової, кредитної, інноваційно-інвестиційної політики тощо.

До внутрішніх факторів О. Зеленська, С. Зеленський та Н. Алешугіна відносять наступні фактори:

- внутрішні фактори, що визначають продовольчу безпеку на національному рівні: спрямованість та ефективність політики профільного міністерства та суміжних відомств; державні програми в агропродовольчій сфері; політика регулювання доходів суб'єктів агробізнесу тощо;

- внутрішні фактори, спільні для обох рівнів продовольчої безпеки: агрокліматичні ресурси; земельні ресурси; водні ресурси; рівень розвитку і структура продовольчого комплексу відповідного рангу; забезпеченість фінансовими ресурсами підприємств продовольчого комплексу тощо;

- внутрішні фактори, що визначають продовольчу безпеку на регіональному рівні: спеціалізація регіону та його роль у міжрегіональному поділі праці; пріоритети та ефективність продовольчої політики державних структур та органів місцевого самоврядування тощо.

За положенням щодо об'єкту впливу О. Гойчук також виокремлює зовнішні та внутрішні фактори впливу на рівень продовольчої безпеки країни. До числа внутрішніх факторів О. Гойчук відносить стан агропромислового виробництва, можливість чи, навпаки, неможливість продовольчого забезпечення власними продовольчими ресурсами в періоди несприятливих погодних умов, стихійних лих або при погіршенні економічної ситуації, політичній нестабільності в суспільстві. В умовах економіки перехідного періоду, недосконалої і нерозвиненої основних ринкових інституцій це призводить до різкого погіршення в системі взаємодії попиту і пропозиції продовольчого забезпечення населення. Особливу загрозу продовольчій безпеці, на думку О.І. Гойчук, завдає скорочення виробничого потенціалу АПК в зв'язку зі зниженням родючості ґрунтів, вибуттям основних виробничих фондів без їх поповнення, згортанням виробництва частини галузей. До зовнішніх факторів впливу на рівень продовольчої безпеки країни відносяться зовнішні загрози, які можливі в умовах надмірної відкритості економіки, нерегульованої державою зовнішньоекономічної діяльності, що може призвести або до неконтрольованого експорту сільськогосподарської продукції і дестабілізації продовольчого ринку, або до значного імпорту продовольчої продукції, який в умовах кризи національного аграрного сектору обумовлює витіснення вітчизняного товаровиробника із внутрішнього ринку [4, с. 141].

За критерієм об'єктивності О. Зеленська, С. Зеленський та Н. Алешугіна, виокремлюють фактори, що є даністю продовольчої системи і їх наявність чи відсутність не залежать від бажань і можливостей керівних систем:

- об'єктивні фактори, що визначають продовольчу безпеку на національному рівні;
- об'єктивні фактори, спільні для обох рівнів продовольчої безпеки;
- об'єктивні фактори, що визначають продовольчу безпеку на регіональному рівні.

За критерієм суб'єктивності О. Зеленська, С. Зеленський та Н. Алешугіна, виокремлюють фактори, що формуються, переважно, під впливом людського фактора і можуть порівняно легко трансформуватись з плином часу і залежно від можливостей управлінської системи:

- суб'єктивні фактори, що визначають продовольчу безпеку на національному рівні;
- суб'єктивні фактори, спільні для обох рівнів продовольчої безпеки;
- суб'єктивні фактори, що визначають продовольчу безпеку на регіональному рівні [6, с. 219].

Ми згодні з авторами щодо необхідності поділу чинників впливу на рівень забезпечення продовольчої безпеки в залежності від їх керованості (тобто тих факторів, що не залежать від керівних систем та тих факторів, що знаходяться під впливом людського фактору) і вважаємо, що даний вид класифікаційної ознаки доцільно визначати як виокремлення факторів за ступенем керованості (керовані чинники та некеровані чинники).

О. Вараксіна пропонує поділяти чинники за характером впливу на систему продовольчої безпеки на стабі-

лізуючі (чинники, що сприяють еволюційному розвитку та підвищенню стійкості системи продовольчої безпеки) та деструктивні (чинники, що знижують загальний рівень стійкості системи). До факторів, що мають деструктивний вплив на рівень продовольчої безпеки відносяться чинники за наступними класифікаційними критеріями загрози продовольчій безпеці: за сферою виявлення (джерело, сфера прояву), за характерними ознаками (час виникнення, систематичність прояву, ступінь комплексності, відношення до діяльності людини, імовірності виникнення, можливість прогнозування), за наслідками (величина завданого (очікуваного) збитку, масштаб діяльності) [2, с. 73]. Ми згодні з позицією О. Вараксіної відносно необхідності поділу чинників в залежності від характеру впливу на систему продовольчої безпеки.

О. Зеленська, С. Зеленський та Н. Алешугіна зазначають, що оскільки різні фактори можуть справляти як позитивний, так і негативний вплив на систему продовольчої безпеки з точки зору досягнення її мети, всю сукупність факторів можна поділити за наслідками такого впливу. Цей поділ є дуже простим, але не слід забувати, що одні й ті самі фактори, не змінюючи напрямку і сили дії, можуть мати змінні в часі наслідки впливу на систему продовольчої безпеки [6, с. 221]. Ми підтримуємо позицію авторів і вважаємо, що фактори впливу на рівень продовольчої безпеки необхідно класифікувати за наслідками впливу на позитивні та негативні.

За змістовною сутністю О. Вараксіна виокремлює наступні фактори, що впливають на продовольчу безпеку держави: економічні (економічна модель держави, інвестиційна політика, механізм державної підтримки АПК, концепція розвитку АПК), соціальні (здоров'я, демографічна ситуація, доходи населення, релігійні традиції), природні (кліматичні ресурси, площі та стан с-г угідь, екологічна ситуація, водні ресурси, лісові території), технологічні (інноваційні процеси, прогресивні технології, селекція у рослинництві та тваринництві) [3, с.32].

За змістовною сутністю О. Зеленська, С. Зеленський та Н. Алешугіна виокремлюють наступні фактори: природні, економічні, соціальні, політичні та управлінські, екологічні. Під природними факторами автори розуміють природний потенціал АПК, який можна трактувати як сукупність природних умов і ресурсів, що його забезпечують.

До економічних факторів група авторів відносить наступні фактори:

- економічні фактори, що визначають продовольчу безпеку на національному рівні;
- економічні фактори, спільні для обох рівнів продовольчої безпеки;
- економічні фактори, що визначають продовольчу безпеку на регіональному рівні.

М. Одинцов вважає, що до основних факторів, що забезпечують рівень продовольчої безпеки відносяться наступні групи факторів: охорона земельних ресурсів, зменшення деградації земельних ресурсів, рекультивация земель, обсяг внесених добрив, технології обробітку землі, законодавство, створення резервного фонду екологічно безпечного продовольства, бюджетне фінансування, повернення кредитних ресурсів, встановлений обсяг закупок, обсяг виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції, стан засобів виробництва, державна підтримка, рівень спеціалізації регіонів, законодавча база, попит на екологічно чисті продукти, природно – кліматичні умови, доступ населення до екологічно безпечного продовольства, рівень доходів населення, пропозиція ринку, рівень цін продовольства, якість продуктів, рівень споживання екологічно безпечних продуктів [9].

До вищезазначених класифікаційних ознак, на наш погляд, необхідно додати класифікаційну ознаку "за ступенем впливу". За ступенем впливу ми виокремлюємо фактори, що суттєво здійснюють вплив на рівень продовольчої безпеки в країні, фактори, що здійснюють помірний вплив на рівень забезпечення продовольчої безпеки та фактори, що несуттєво здійснюють вплив на рівень продовольчої безпеки в країні.

На основі виокремлених проблем розвитку аграрної сфери економіки в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни та аналізу позицій провідних українських вчених щодо класифікаційних ознак існуючих факторів впливу на рівень продовольчої безпеки представлено сукупність класифікаційних ознак процесу забезпечення продовольчої безпеки. Сукупність класифікаційних ознак процесу забезпечення продовольчої безпеки країни представлено в таблиці 2.

Таблиця 2. Класифікаційні ознаки процесу забезпечення продовольчої безпеки країни

КЛАСИФІКАЦІЙНА ОЗНАКА	ВИД ОЗНАКИ	ФАКТОРИ
За керованістю	керовані	політика держави в сфері продовольчої безпеки тощо.
	некеровані	природно – кліматичні умови тощо.
За напрямками впливу	прямий вплив	державна підтримка сільськогосподарського виробництва тощо.
	непрямий вплив	обсяг внесених добрив у процесі виробництва сільськогосподарської продукції тощо.
За характером впливу	стабілізуючі	ефективна державна політика тощо.
	дестабілізуючі	інфляція тощо.
За наслідками впливу	позитивні	отримання врожаю достатнього для забезпечення населення життєво-необхідними продуктами харчування тощо.
	негативні	величина завданого (очікуваного) збитку тощо.
За ступенем впливу	суттєвий вплив	інструменти державної політики в сфері забезпечення продовольчої безпеки тощо.
	помірний вплив	обсяг внесених добрив у процесі виробництва сільськогосподарської продукції тощо.
	несуттєвий вплив	селекція у рослинництві та тваринництві тощо.
За положенням щодо об'єкта впливу	зовнішні	стан розвитку світового АПК тощо.
	внутрішні	державні програми в агропродовольчій сфері тощо.
За змістовною сутністю	економічні	економічна політика держави, кон'юнктура ринку тощо.
	соціальні	рівень доходів населення тощо.
	природні	площа земель, придатних для сільськогосподарського виробництва тощо.
	технологічні	селекція у рослинництві та тваринництві тощо.
	політичні	стабільність політичної ситуації в країні тощо.
	управлінські	ефективність управлінських рішень тощо.

Джерело: класифіковано автором на основі даних

В наведеній вище таблиці представлено класифікаційні ознаки чинників та основні фактори, що здійснюють вплив на рівень забезпечення продовольчої безпеки за виокремленими ознаками. Виходячи із виокремлених проблем функціонування аграрного сектору економіки в контексті забезпечення продовольчої безпеки в сучасних ринкових умовах та чинників впливу на рівень продовольчої безпеки країни сформуємо основні вимоги до розробки напрямів розвитку аграрної сфери в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни в сучасних ринкових умовах:

- врахування глобалізаційних процесів при розробці механізмів розвитку аграрної сфери економіки;
- створення механізму забезпечення доступу виробників сільськогосподарської продукції на міжнародні ринки;
- підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках;
- забезпечення дотримання міжнародних стандартів при сертифікації продукції сільськогосподарського виробництва;
- створення механізму забезпечення доступу виробників сільськогосподарської продукції до сучасної техніки.

Висновки. З метою підвищення ефективності державного регулювання аграрного сектору як чинника забезпечення продовольчої безпеки необхідно забезпечити дотримання наступних вимог до розробки напрямів розвитку аграрної сфери в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни:

- врахування глобалізаційних процесів при розробці механізмів розвитку аграрної сфери економіки;
- створення механізму забезпечення доступу виробників сільськогосподарської продукції на міжнародні ринки;

- підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках;
- забезпечення дотримання міжнародних стандартів при сертифікації продукції сільськогосподарського виробництва;
- створення механізму забезпечення доступу виробників сільськогосподарської продукції до сучасної техніки.

Дискусія. У контексті глобалізаційних процесів актуальними залишаються питання щодо необхідності дотримання вимог міжнародних стандартів до якості продуктів харчування та забезпечення доступу всіх верств населення до продуктів харчування високої якості.

Список використаних джерел

1. Буга Н. Ю. Стан та проблеми аграрного сектору економіки України у сучасних умовах / Н. Ю. Буга // Вісник аграрної науки Причорномор'я – 2014. – Вип. 1. – С.64-70.
2. Вараксіна О.В. Основні аспекти та фактори, що формують продовольчу безпеку країни / О.В. Вараксіна // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2013. – № 3 (59). – С. 71 – 76.
3. Вараксіна О.В. Продовольча безпека як чинник ефективної національної економіки / О.В. Вараксіна // Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 23-24 травня 2014 р). – Херсон: Видавничий дім "Гельветика", 2014. – С. 31 – 33.
4. Гойчук О.І. Продовольча безпека: монографія / О.І. Гойчук. – Житомир: Полісся, 2004. – 348 с.
5. Данік Н. В. Проблеми розвитку аграрного сектору економіки / Н. В. Данік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kand-ekonom-nauk-danik-nv-problemi-rozvitku-agrarnogo-sektoru-ekonomiki>
6. Зеленська О., Зеленський С. та Алешугіна Н., Класифікація факторів продовольчої безпеки національного та регіонального рівнів / О. Зеленська, С. Зеленський та Н. Алешугіна // Збірник наукових праць ДЕТУТ. Серія "Економіка і управління". – 2015. – Вип. 31 – С. 215 – 225.
7. Климаш Н. І., Бляшук С. Г. Стан та особливості розвитку аграрного сектору економіки в сучасних умовах / Н. І. Климаш, С. Г. Бляшук // Вісник аграрної науки Причорномор'я – 2014. – Вип. 1. – С.71-79.

8. Ковалюк Б.І. Визначення основних параметрів продовольчої безпеки країни / Б.І. Ковалюк [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3665>.

9. Одинцов М.М. Моделювання факторів формування продовольчої безпеки / М.М. Одинцов [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=113>.

10. Саблук П. Т., Білорус О. Г., Власов В. І. Продовольча безпека України / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 3-7.

11. Розпорядження КМУ "Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020р." від 17 жовтня 2013 р. № 806-р.

12. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України: аналіз. доп. / за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011. – 104 с.

Надійшла до редакції 30.11.15

Г. Прунцева, канд. экон. Наук

Руководитель ОО "Институциональные реформы", Киев, Украина

АНАЛИЗ ФАКТОРОВ РАЗВИТИЯ АГРАРНОЙ СФЕРЫ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ

В статье проанализированы основные проблемы развития аграрной сферы экономики. Проанализированы основные факторы влияния и представлены классификационные признаки факторов влияния на обеспечение продовольственной безопасности страны. Предложены направления развития аграрной сферы в контексте обеспечения продовольственной безопасности страны.

Ключевые слова: экономическая политика, аграрный сектор, продовольственная безопасность.

G. Pruntseva, Ph.D in Economics

Head of PO "Institutional reforms", Kyiv, Ukraine

AN ANALYSIS OF FACTORS OF THE AGRARIAN SECTOR DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF NATIONAL FOOD SECURITY

In the article we analyzed the main problems of the agrarian sector of the economy and the main factors of influence. We presented the classification features factors influencing the food security of the country. We developed the main directions of the development of the agrarian sector in the context of national food security.

Keywords: economic policy, agriculture, food security

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015; 12(177): 54-60

УДК [330.4:338.5]:338.48

JEL D890; D400; L830

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/177-12/7>

Н. Сагалакова, канд. экон. наук, доц.

Київський національний торговельно-економічний університет, Київ

КЛАСИФІКАЦІЯ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ КЛЮЧОВИХ ФАКТОРІВ ЦІНОУТВОРЕННЯ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Досліджено специфічні характеристики невикористаних процесів у сфері туризму. Проаналізовано особливості процесу ціноутворення на туристичному підприємстві. Ідентифіковано основні проблеми при впровадженні моделі формування оптимальної ціни на туристичний продукт. Проведено класифікацію факторів ціноутворення на туристичному підприємстві. Дано інтерпретацію основним типам невизначених параметрів, які здійснюють вплив на ціну туристичного продукту.

Ключові слова: невизначеність, процес ціноутворення, туристичний продукт, туристичне підприємство.

Постановка проблеми. У реальності детермінованих процесів не існує. Усім природним явищам, технічним і технологічним процесам притаманна мінливість. Мова йде не про динамічність процесу з відомою залежністю від часу, а про випадкову мінливість (її часто називають варіабельністю процесу), присутність якої заважає точному прогнозу показників і характеристик системи. І справа не у відсутності інформації про процес або недосконаліх методах вимірювання, а у тому, що варіабельність є невід'ємною природною складовою процесу, яку неможливо уникнути. Наприклад, ні знання законів фізики, ні сучасні методи моделювання, ні потужні обчислювальні системи не в змозі точно передбачити, куди потрапить тонкий аркуш паперу, що падає з висоти.

Із невизначеністю ми стикаємося постійно у повсякденному житті. Кожна людина усвідомлює наявність випадковості і намагається врахувати невизначений характер подій. Однак, в абсолютній більшості випадків протистояння невизначеним подіям відбувається на рівні інтуїції і полягає у пристосуванні до умов невизначеності. Очевидно, що такий "побутовий" підхід не може бути покладений в основу моделювання складних соціально-економічних процесів і систем. Сучасні моделі повинні ґрунтуватися на науковому підході до врахування невизначеності.

Невизначеність параметрів моделі, яка описує процеси діяльності туристичного підприємства, змушує сучасний менеджмент звернутися до нової методології управління. Він повинен припустити, що будь-яка організаційна

система не є детерміністською, а схильна до постійних змін в умовах невизначеності. Об'єктивно необхідна відмова від стиля управлінського впливу на підприємство, який визначає необхідність управлінських змін, що здійснюються вже після факту появи проблем функціонування підприємства. Неприпустима в сучасних умовах запізнана реакція на зміни зовнішнього середовища.

Сучасний менеджмент має демонструвати зовсім інше ставлення до змін: замість того, щоб мінімізувати зміни, менеджмент повинен прагнути спрогнозувати їх появу і заздалегідь організаційно підготуватися до функціонування в нових умовах.

Моделювання реального процесу ціноутворення туристичного підприємства не можна вважати коректним, якщо при цьому не враховуються невизначені чинники, які впливають на формування ціни. Ігнорування невизначеності завжди призводить до того, що планове стратегічне управління процесом ціноутворення підміняється спонтанною реакцією на будь-які зміни в метасистемі туристичного підприємства і відповідними оперативними змінами ціни на туристичний продукт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості функціонування туристичних підприємств досліджені у монографіях [1, 2] провідних українських вчених у галузі туризму. Інноваційні підходи до ціноутворення в різних сферах економіки стали предметом вивчення значної кількості фахівців [3-8].